

Верховний
Суд

Принципи проарбітражності в правових позиціях Верховного Суду: розвиток практики

Євген Петров, суддя КЦС ВС
05.06.2025, м. Київ

Верховний
Суд

- **Альтернативне вирішення спорів (ADR — англ. Alternative dispute resolution)** є узагальнюючим терміном, який застосовується до великої кількості процедур вирішення спорів/конфліктів в позасудовому порядку. Також в європейських країнах застосовуються терміни «Ефективного розв'язання спорів» (EDR — Effective dispute resolution) та «Дружнє розв'язання спорів» (Amicable dispute resolution).

- Велика Палата Верховного Суду звертає увагу на те, що за усталеною практикою Європейського суду з прав людини добровільна відмова від судового порядку вирішення спору на користь арбітражу є загалом прийнятною в аспекті дотримання статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (див. зокрема рішення у справі *Suovaniemi and others v. Finland*, заява № 31737/96, 23.02.1999) (Постанова ВП ВС від 01.11.2023 року 910/3208/22).

- Окрім цього, у справі «Росальба Аласіні проти Телеком Італія SpA» (Rosalba Alassini v. Telecom Italia SpA), 18.03.2010, справа № С-317/08–С-320/08), та у справі «Суда проти Чеської Республіки» (Suda v. the Czech Republic) 28.10.10) досудове врегулювання спорів було також предметом дослідження Європейського суду з прав людини в ракурсі ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод

Верховний
Суд

Протягом 2024 року ВС продовжував зміцнювати проарбітражний підхід .

Ключові тенденції:

- 1) Суди прагнуть до більш чіткого визначення правової природи арбітражних угод;
- 2) Зростання кількості судових справ про визнання та виконання арбітражних рішень у сфері оборонно-промислового комплексу;
- 3) Більш вузьке тлумачення поняття «публічний порядок»; NB! – стягнення коштів з підприємств, які забезпечують обороноздатність держави, саме собою не вважатиметься порушенням публічного порядку;
- 4) Подальше обмеження судового втручання під час перегляду арбітражних рішень – недопустимість «неправомірного судового втручання», суди не мають права на повну перевірку або переоцінку арбітражних рішень

Верховний
Суд

Постанова ВП ВС від 01 листопада 2023 року у справі № 910/3208/22 (провадження № 12-47гс23)

1. Спір з приватноправових відносин з іноземним елементом між юридичними особами, зареєстрованими в Україні, може бути переданий на вирішення іноземного арбітражу відповідно до Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень (Нью-Йорк, 10.06.1958, далі – Нью-Йоркська конвенція, Конвенція) та національного законодавства.

2. Конвенція з огляду на ціль, закладену в ній, має тлумачитися у «проарбітражний» спосіб, тобто за наявності сумніву суди мають робити вибір на користь визнання арбітражної угоди, визнання і виконання арбітражного рішення («pro-enforcement bias»).

Н.В. Україна, як одна з проарбітражних юрисдикцій, **підтримує принцип мінімального втручання судів у арбітражний процес**. Законодавча база (зокрема, розділ VIII ЦПК України та розділ VII Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж») чітко окреслює обмеження повноважень національного суду у справах про скасування арбітражного рішення.

Верховний
Суд

Постанова ВС КЦС від 21 грудня 2023 року у справі № 824/83/23 (провадження № 61-15524ав23) !!!!

Порядок оскарження рішень міжнародних комерційних арбітражів встановлено Розділом VIII ЦПК України. Частинами 1, 2 ст. 34 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» передбачено, що оспорювання в суді арбітражного рішення може бути проведено тільки шляхом подання клопотання про скасування згідно з пунктами 2 та 3 цієї статті.

Існує вичерпний перелік підстав, за наявності яких арбітражне рішення може бути скасоване. Виходячи з тлумачення норм у розділі VIII ЦПК України та розділу VII Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж», під час розгляду справи про скасування рішення міжнародного комерційного арбітражу повноваження національного суду є обмеженими.

У законодавстві закріплений загальновизнаний в проарбітражних юрисдикціях принцип обмеженого втручання національних судів в арбітражні рішення при розгляді заяви про їх скасування.

Цей принцип передбачає, що суд не може перевіряти правильність застосування складом арбітражу норм матеріального права, а лише з'ясовує наявність чи відсутність підстав, передбачених законом для скасування рішення. Інакше це буде перевищенням національним судом його повноважень

Остаточність арбітражних рішень у міжнародному комерційному арбітражі повинна

Верховний
Суд

Щодо усіх доводів Верховний Суд зазначив, що, будучи альтернативним способом вирішення спорів, заснованим на добровільних домовленостях сторін, міжнародний комерційний арбітраж не функціонує у подібних до системи державного судочинства реаліях судового формалізованого підходу до процедури розгляду і вирішення спорів, є більш гнучким, дієвим та адаптивним інструментом. Таке розуміння визнає принципи арбітражного розгляду, лежить в основі проарбітражного підходу державних судів до питань скасування арбітражного рішення.

Верховний Суд акцентував увагу на тому, що застереження про порушення публічного порядку як підстави для скасування рішення арбітражного суду є механізмом, який закріплює пріоритет державних інтересів над приватними, охороняє суспільні відносини від негативних впливів на них. Тобто, правова концепція публічного порядку існує для того, щоб захистити державу від іноземних арбітражних рішень, які порушують чинні в державі фундаментальні принципи справедливості і правосуддя

Верховний
Суд

Постанова ВС КЦС від 07 жовтня 2024 року у справі № 824/17/24 (провадження № 61-11883ав23)

Верховний Суд неодноразово підтверджував обмеженість повноважень національних судів при скасуванні рішень міжнародного комерційного арбітражу.

Принцип обмеженого втручання національних судів у рішення міжнародного комерційного арбітражу є загальновизнаним у міжнародній практиці. Цей принцип забезпечує:

- повагу до автономії арбітражу;
- захист від надмірного втручання державних органів;
- стабільність та передбачуваність арбітражних рішень.

Верховний Суд підтримуючи цей принцип, підкреслює, що національний суд не має права здійснювати переоцінку доказів або переглядати обґрунтованість рішень арбітражу по суті.

Скасування національним судом рішення міжнародного комерційного арбітражу є винятковим засобом оспорування арбітражного рішення, яке може бути винесено лише за наявності (доведеності) однієї з вичерпного переліку підстав, передбачених законом. Тягар доведення наявності підстав для скасування рішення міжнародного комерційного арбітражу покладається на сторону, яка звертається із заявою про скасування такого рішення.

Верховний
Суд

Постанова ВС КЦС від 30 квітня 2025 року у справі № 824/112/24 (провадження № 61-1855ав25)

Порушення публічного порядку має стосуватися фундаментальних принципів правосуддя, моралі, які забезпечують політичні, соціальні та економічні інтереси держави. При цьому суд не має повноважень щодо перегляду рішень міжнародного комерційного арбітражу по суті та здійснення його оцінки.

Постанова ВС КЦС від 23 січня 2025 року у справі № 824/37/24 (провадження № 61-15898ас24)

До переліку фундаментальних основ, які складають публічний порядок, належить рівне ставлення до сторін арбітражного розгляду, зокрема: надання сторонам можливості викласти її аргументи, а також коментувати аргументи опонентів; відсутність процедур, які стосуються спору і в яких беруть участь арбітри за відсутності сторін спору; недопустимість подання сторонами підроблених доказів тощо.

Постанова ВС КЦС від 30 червня 2022 року у справі № 824/254/21 (провадження № 61-2167ав22)

Незгода сторони з правильністю застосування норм матеріального та процесуального права при вирішенні спору не свідчить про порушення публічного порядку України та не є підставою для скасування арбітражного рішення. Для скасування арбітражного рішення з

Верховний
Суд

•Постанова ВС КЦС від 06 березня 2025 року у справі № 824/32/24 (провадження № 61-708ав25)

•Застереження про публічний порядок як підстава для відмови у визнанні та виконанні рішення міжнародного комерційного арбітражу застосовується лише у випадках, коли таке рішення порушує фундаментальні принципи правопорядку держави, що стосуються її незалежності, цілісності, самостійності, недоторканості та основних конституційних прав. Сам факт наявності договірних відносин між сторонами та ухвалення арбітражного рішення щодо окремої юридичної особи як самостійного учасника господарського обороту, за відсутності порушень основоположних принципів правопорядку, не може вважатися таким, що суперечить публічному порядку України.

•Необґрунтована відмова у наданні дозволу на примусове виконання рішення міжнародного комерційного арбітражного суду є свого роду блокуванням рішення і може, у випадку свавільного застосування, носити характер штучного нормативного бар'єру, який з точки зору міжнародного права є недопустимим. Це блокування не тільки не відповідатиме цілям міжнародного арбітражу, але й буде порушувати законні права, які це арбітражне рішення може фактично надавати стягувачу в інших державах.

•Безпідставна відмова в наданні дозволу на примусове виконання на території України арбітражного рішення може порушувати гарантії, передбачені частиною першою статті 1 Першого протоколу до Конвенції, становитиме непропорційне втручання у право власності

Верховний
Суд

Постанова ВС КЦС від 08 лютого 2022 року у справі № 824/115/21 (провадження № 61-19146ав21)

Рішення міжнародного комерційного арбітражу не може бути скасоване судом за відсутності доказів недійсності арбітражної угоди або перевищення арбітражем меж своєї компетенції. Суд не має права перевіряти рішення міжнародного арбітражу по суті спору, а може скасувати його лише за наявності вичерпного переліку підстав, передбачених законом. Тягар доведення наявності підстав для скасування рішення покладається на сторону, яка звертається із відповідною заявою. Перехід права вимоги за контрактом до третьої особи без документального підтвердження не є підставою для висновку про втрату чинності арбітражного застереження між первинними сторонами контракту.

Постанова ВС КЦС від 23 січня 2025 року у справі № 824/63/24 (провадження № 61-16673ав24)

Здійснюючи діяльність в інтересах держави, державна компанія виступає самостійним суб'єктом господарювання та повинна нести відповідальність за порушення господарських зобов'язань перед контрагентами. Сама по собі можливість впливу рішення арбітражного суду на платоспроможність державного підприємства не може свідчити про порушення таким рішенням публічного порядку України. Введення воєнного стану не звільняє державну компанію від обов'язку виконання грошових зобов'язань перед контрагентами, хоча тимчасово зупиняє вчинення виконавчих дій до його закінчення.

Верховний
Суд

•Постанова Верховного Суду ОП КГС від 30 серпня 2024 року у справі № 911/1766/22, у якій Верховний Суд відступив від своїх попередніх висновків та поклав край багаторічним дискусіям чи можна звертатися до господарського суду з позовом, який містить єдину позовну вимогу про визнання недійсною арбітражної угоди.

•До цієї проарбітражної позиції Верховний Суд йшов поступово.

•1) Спочатку суди з посиланням на положення статті 19 ЦПК зазначали, що визнання та надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу – це окремий вид непозовного цивільного судочинства, що врегульоване спеціальними правилами розділу IX ЦПК, і у порядку якого розглядаються клопотання на предмет наявності підстав для визнання та надання дозволу чи відмови у визнанні й наданні дозволу на примусове виконання рішення міжнародного арбітражу;

•2) Згодом Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду у своїй постанові від 26 липня 2023 року у справі №824/123/22 визначив, що (а) по своїй суті арбітражна угода (застереження) – це процесуальний договір, хоча й може міститися в приватному-правовому договорі; (б) підстави недійсності арбітражної угоди (застереження) визначені Законом України «Про міжнародний комерційний арбітраж»; (в) для арбітражної угоди (застереження), внаслідок наявності принципу її автономності, на відміну від окремих випадків недійсності матеріального договору, нехарактерна залежна недійсність.

•3) ОП КГС ВС у своїй постанові від 30 серпня 2024 року у справі № 911/1766/22 в розвиток своїх попередніх позицій зазначила, що на відміну від звичайного цивільного чи господарського договору як угоди, що має матеріально-правову природу, арбітражна угода є домовленістю сторін процесуального характеру. Відтак до неї не підлягають застосуванню стаття 16 Цивільного кодексу України та стаття 20 ГПК, які передбачають такий спосіб захисту як визнання правочину недійсним. Суд також зазначив, що Закон України “Про міжнародний комерційний арбітраж” не передбачає випадків, за яких суд міг би розглядати питання дійсності арбітражного застереження в межах самотійного позову про визнання недійсним такого застереження.

Верховний
Суд

Таким чином Верховний Суд України підтримав базовий принцип арбітражу – принцип «компетенції-компетенції», згідно з яким питання дійсності чинності та виконуваності арбітражної угоди має бути вирішене складом арбітражу у конкретній справі, а державний суд, реалізуючи функцію контролю за діяльністю арбітражу має право переглянути висновки арбітражного суду (перегляд *de novo*) тільки при розгляді заяв про скасування арбітражного рішення чи його визнання і виконання.

Таким чином, законодавство встановлює **спеціальний порядок оспорювання арбітражної угоди**. Це можливо лише в трьох випадках: (1) визнання та виконання арбітражного рішення, (2) оспорювання арбітражного рішення, або (3) під час подання позову іншою стороною контракту, який містить арбітражне застереження. ВС визначив, що *"поза [цими] виключними випадками національні суди не мають компетенції розглядати питання дійсності третейської (арбітражної) угоди"*

Верховний
Суд

- Про використання цивільно-правового інструментарію для «обходу» санкцій

- Постанова КЦС від 18.12.2024 в справі № 824/107/23

- Верховний Суд зауважує, що:

- ✂учасники цивільного обороту доволі часто намагаються використовувати правомірний цивільно-правовий інструментарій (зокрема, заяву про визнання та надання дозволу на виконання арбітражного рішення) з неправомірною метою, не для забезпечення визначеності в приватних відносинах, захисту прав та інтересів;

- ⊖очевидно, що приватноправовий інструментарій не повинен використовуватися учасниками цивільного обороту з метою створення передумов для виведення активів із-під санкцій та/або їх «обходу»;

- ✦якщо особи, щодо яких вже застосовано, або ж вирішується питання про застосування санкцій, ініціюють, зокрема, провадження про визнання та надання дозволу на виконання арбітражного рішення з метою створення передумов для виведення активів із-під санкцій та/або їх «обходу», то в такому разі відбувається використання провадження про визнання та надання дозволу на виконання арбітражного рішення не для захисту прав та інтересів сторін арбітражного спору, і судове рішення стосується відповідного державного органу, покликаного захищати інтереси держави у відповідних відносинах.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!

Петров Є.В., суддя КЦС ВС, д.ю.н., професор

- Верховний Суд, вул. П. Орлика, 8, м. Київ, 01043,
- КЦС ВС пр. Повітрофлотський, 28
- <http://supreme.court.gov.ua>,
- petrov.e@supreme.court.gov.ua
- www.facebook.com/petroff_xp
- +380632484045